

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Anamaria Macanović

PRIHVAT IZBJEGLICA KAO ETIČKI I POLITIČKI PROBLEM

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hrvoje Jurić

Zagreb, rujan 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Razvoj međunarodnog izbjegličkog pravnog sustava	3
3. Tko je izbjeglica prema Konvenciji i Protokolu o statusu izbjeglica?	8
4. Imaju li države moralne obveze prema izbjeglicama?	11
4.1. Nuklearno sklonište i pravo ulaska – metafora današnje situacije	11
4.2. Države nemaju nikakve moralne obveze prihvatiti izbjeglice.....	13
4.3. Što je u pozadini negiranja moralne obveze država?	16
4.4. Pravo na prava i pravo na ulazak	19
4.5. Gradovi utočišta i duh kozmopolitizma	20
5. Zaključak.....	26
6. Popis literature.....	28

Prihvat izbjeglica kao etički i politički problem

Sažetak: Izbjeglištvo, iako postoji od početaka ljudske civilizacije, danas postaje globalni fenomen. Prema podacima UNHCR-a, u 2017. godini svijet broji 68,5 milijuna raseljenih osoba. Neke od njih bile su prisiljene napustiti svoje zemlje i potražiti sigurnost u drugima. Dolazak velikog broja izbjeglica pred vrata Europe izazvao je pozornost medija i političara. Svakodnevno se pisalo o utjecaju migracija na ekonomiju i demografiju, izvještavalo o dogovorima državnika, smještajnim kapacitetima, sve kroz prizmu *cost-benefit* analiza za državu primitka. Ignorirajući one s druge strane, osim u slučajevima ogromnih tragedija, stvoren je etički vakuum. Kad su politike zatvaranja i ljudi koji spavaju u šatorima na granicama postali svakodnevnica, mediji su potpuno utihnuli, a zaoštavanje okvira državnog djelovanja prošlo je gotovo neopaženo. Ovaj rad nudi kritičku analizu kojom ćemo ponovno vratiti izbjeglice i njihova prava u polje rasprave o imigracijskoj politici. Kratka povijest razvoja izbjegličkog prava dat će nam uvid u transformaciju izbjegličkog prava i politika država prema izbjeglicama pod utjecajem različitih unutardržavnih i geopolitičkih interesa. Analizirajući kako stvari stoje, zapitat ćemo se kakve bi trebale biti. Cilj ovog rada je odgovoriti na sljedeća pitanja: „Zašto je definicija izbjeglica preuska i koje su posljedice toga?“, „Što stoji iza etika i politika zatvaranja?“ te naposljetku „Imaju li države moralnu obvezu prihvatiti izbjeglice i zašto?“ Filozofska promišljanja Hanne Arendt, Jacquesa Derride, Immanuela Kanta i drugih autora pomoći će nam (re)humanizirati izbjeglice, predstaviti ih kao nositelje valjanih zahtjeva koji obvezuju na dužnost moralnog djelovanja.

Glavne riječi: izbjeglice, ljudska prava, pravo na prava, gradovi izbjeglica, kozmopolitsko pravo

Acceptance of Refugees as Ethical and Political Issue

Summary: Even though the concept of being a refugee has existed since the beginnings of human civilization, today it is becoming a global phenomenon. According to UNHCR, there were 68.5 million displaced persons in 2017. Some of them were forced to leave their countries and look for safety elsewhere. Arrival of large numbers of refugees at the gates of Europe brought about media and politicians attention. There were daily articles on the influence migration has on economy and demographics, reports on agreements between statesmen, on accommodation capacities, covered as cost-benefit analyses for the receiving countries. By ignoring those on the other side, except in cases of terrible tragedies, an ethical vacuum has been created. When closed-border policies and people sleeping in tents along the borders became all too common the media became utterly silent, and the tightening of the framework of state action has been almost unnoticed. This thesis offers a critical analysis which will again make refugees and their rights topics of discussion about immigration policies. A short history of development of refugee rights will give us insight into transformation of the refugee rights and politics of different countries towards refugees depending on different internal and geopolitical interests. By analysing the matters as they are, we will ask the question what they should be like. The objective of this thesis is to answer the following questions: “Why is the definition of refugees too narrow and what are the consequences of this?”, “What is behind the closed-border ethics and policies?” Philosophical thoughts of Hannah Arendt, Jacques Derrida, Immanuel Kant and other authors will help us (re)humanize refugees, introduce them as bearers of valid requests which oblige us to act morally.

Key words: refugees, human rights, right to have rights, cities of refuge, cosmopolitan right

1. Uvod

Migracije stanovništva, dobrovoljne i prisilne, postoje od najranijih početaka naše vrste. Prije razvoja prvih političkih sustava s donekle jasnim granicama, sreća ili sila odlučivala je o kretanju stanovništva. Razvojem i usložnjavanjem političkih sustava, sreću i silu polako zamjenjuje razrađen zakonski okvir. Kroz povijest, različiti politički sustavi na različite su načine odgovarali na „strance pred njihovim vratima” koji su se ondje našli spašavajući goli život ili tražeći priliku za bolju budućnost. Odgovori na molbe ovih ljudi mjesto su ispreplitanja politike i etike, mjesto na kojem je potrebno pružiti valjane argumente za izabranu opciju – odbijanje ili pružanje mjesta za život onima koji (još) ne pripadaju toj političkoj zajednici.

U ovom radu fokusirat ćemo se na one koji traže utočište pred progonom – izbjeglice. Prikazat ćemo kratko razvoj sustava izbjegličkog prava, naglasivši činjenicu da je njegov razvitak uvijek bio odgovor na goruće probleme toga doba. Kao jedan od momenata razvoja usvaja se 1951. godine Konvencija o statusu izbjeglica gdje se definira sam pojam izbjeglice i uvjeti traženja međunarodne zaštite. Definicija dana u Konvenciji služit će nam kao ishodišna točka za analizu današnje situacije, pri čemu ćemo propitati samu njenu osnovanost. Ukazujući na nedostatke konvencijske definicije, razlučit ćemo na koju skupinu ljudi mislimo kad u ovom radu govorimo o izbjeglicama.

Kratka priča iznesena u knjizi *Praktična etika* Petera Singera pomoći će nam da postavimo neka od ključnih pitanja vezanih uz prihvrat izbjeglica: Ima li država moralne obveze prihvatiti izbjeglice? Imaju li oni prava na koja se mogu pozvati? Treba li država interese stranaca u nevolji staviti ispred interesa domicilnog stanovništva? Smije li država uključiti ekonomsko-demografske i geopolitičke faktore u svoju odluku o primitku? Kroz rad ćemo nastojati odgovoriti na postavljena pitanja.

Iznijet ćemo dvije formulacije tvrdnje da država nema nikakvih moralnih dužnosti prema izbjeglicama, tvrdnje koja je jezgra dobrog dijela imigracijskih politika danas. Prva je ona američkog teoretičara politike Michaela Walzera prema kojem politička zajednica ima pravo sama izabrati želi li primiti izbjeglice, pri čemu su važni jedino interesi zajednice. Odluka o prihvatu izbjeglica tako je čin velikodušnosti, a ne izvršavanja moralne obveze. Druga je ona Garretta Hardina, američkog ekologa i filozofa, koji tvrdi da ograničeni resursi države istu prisiljavaju da ne prima nove došljake u cilju zaštite interesa i dobrobiti vlastitog stanovništva.

Služeći se radom Hanne Arendt, proniknut ćemo u srž ovakvih etika i politika zatvaranja te pokazati zašto, usprkos postojanju neotuđivih ljudskih prava, ona u slučaju izbjeglica bivaju ignorirana. Ovaj prividni sukob zahtjeva etike i realnosti politike pokušat ćemo riješiti služeći se konceptima Hanne Arendt, Jacquesa Derride i Immanuela Kanta.

2. Razvoj međunarodnog izbjegličkog pravnog sustava

Izbjegličko pitanje kao problem međunarodne zajednice pojavilo se nakon Oktobarske revolucije. Tada je naime milijun i pol ruskih državljana izbjeglo u Europu, a s obzirom na to da su njihove putne isprave bile isprave carske Rusije, oni postaju apatridi, ljudi bez domovine, a time i zakonske zaštite. Vidjevši politički interes u pomaganju onima koji su pobjegli pred socijalističkom vlašću, međunarodna zajednica konstituirana oko Lige naroda 1921. godine imenuje norveškog polarnog istraživača i diplomata Fridtjofa Nansena za svog prvog „Visokog povjerenika u vezi s problemom ruskih izbjeglica u Europi.” Pod njegovu se zaštitu nešto kasnije uključuje i 300.000 Armenaca te se za ove dvije skupine izbjeglica uvodi tzv. *Nansenova putovnica*, prva isprava koja je međunarodna potvrda o identitetu i garancija međunarodne zaštite.¹ Svaka pojedina osoba nije morala dokazati da joj je nužno potrebna zaštita. Sama činjenica da su izbjegli i da se nalaze u Europi bila je dovoljna da im se ona dodijeli.² Petnaestak godina kasnije, kao posljedica političkih događanja u Europi, osniva se i Ured visokog povjerenika za izbjeglice iz Njemačke, koji se 1938. godine ujedinjuje s Nansenovim uredom. Temeljna zadaća ovih tijela bila je osigurati zaštitu svima koji su zbog političkih režima i rata napustili vlastitu zemlju. Ipak, Visoki povjerenik nije uvijek štitio prava svih onih koji su *de facto* bili izbjeglice. Primjerice, prava nikad nisu priznata španjolskim izbjeglicama izbjeglima nakon pada Republike jer je međunarodna zajednica željela ostati neutralna u Španjolskom građanskom ratu.³ Osobni interesi država su tada, kao i sada, igrali značajnu ulogu u postupanju međunarodne zajednice.

Drugi svjetski rat ostavlja Europu s četrdeset milijuna izbjeglica i raseljenih osoba, o kojima se tijekom rata brinuo Međuvladin komitet za izbjeglice, a nakon rata osniva se Međunarodna organizacija za izbjeglice (IRO) koja za rješavanje izbjegličke krize dobiva mandat od četiri godine. S obzirom na to da situacija do kraja mandata nije riješena, Generalna skupština Ujedinjenih naroda (UN) prihvaća u prosincu 1949. osnivanje nove institucije Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice.⁴

---

¹ Mesić, M. (1993). Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize. *Migracijske i etničke teme*, 9(2), str. 191.

² Ova je praksa bitno drugačija od današnje, gdje svaka osoba mora dokazati da ona kao individua odgovara kategoriji izbjeglica, definiranoj u Konvenciji i Protokolu o statusu izbjeglica.

³ Mesić, M. (1993). Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize, str. 192.

⁴ Isto.

Pod pokroviteljstvom UN-a 1951. se usvaja *Konvencija o statusu izbjeglica*,⁵ koja izbjeglicu definira kao osobu „koja se, zbog događaja nastalih prije 1. siječnja 1951., a temeljem osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja, nalazi izvan zemlje svojeg državljanstva, te je u nemogućnosti ili se, zbog straha, ne želi staviti pod zaštitu dotične zemlje; odnosno osobu bez državljanstva koja se, zbog spomenutih okolnosti, nalazi izvan zemlje svoga bivšeg stalnog boravišta, te nije u mogućnosti da se vrati, ili se zbog straha ne želi u nju vratiti”.⁶ *Protokolom o statusu izbjeglica* koji je stupio na snagu 1967. godine skinuto je vremensko i geografsko ograničenje u određivanju statusa izbjeglica.⁷ Konvenciju je do sada potpisalo 145 država.⁸ Iako je bila velik pomak u razvitku jedinstvenog sustava međunarodnog izbjegličkog prava, konvencija izbjeglice definira u vrlo uskom smislu, iz čega će proizaći mnoštvo problema i pitanja koja ćemo razmotriti kasnije.

Nakon što se broj izbjeglica koje traže zaštitu u Europi povećao i nakon što, kao posljedica stjecanja neovisnosti od kolonijalističke vladavine i političke nestabilnosti u nekim dijelovima Azije, Europi nepoželjne etničke grupe počinju kucati na vrata, uvodi se niz zakona i sankcija kako bi ih se spriječilo da pristupe sustavu azila.⁹ Primjerice, vlada Velike Britanije, nakon dolaska velikog broja izbjeglica sa Šri Lanke, uvodi vize za ovu zemlju, a zakonom iz 1987. godine počinje kažnjavati aviokompanije za svakog putnika koji dođe zrakoplovom bez odgovarajućih papira.¹⁰ Ovakve „mjere sprječavanja dolaska” (*non-arrival measures*) direktno ciljaju na sprječavanje pristupa međunarodnoj zaštiti. One nisu izolirane politike malog broja zemalja, već postaju europska praksa. Paradoksalno „zapadne države sada priznaju prava izbjeglicama, istodobno kriminalizirajući mogućnost traženja azila”.¹¹ Najučestalije su mjere zahtjevi za vizu, sankcije za prijevozna poduzeća (*carrier sanctions*) i proglašavanje zračnih luka

---

⁵ Isto, str. 193.

⁶ UN General Assembly: *Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica*. http://www.unhcr.hr/images/stories/pdf/konvencija_1951.pdf, str. 14.

⁷ Mesić, M. (1993). *Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize*, str. 194.

⁸ States Parties to the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol. <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b73b0d63/states-parties-1951-convention-its-1967-protocol.html>.

⁹ Mesić, M. (1993). *Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize*, str. 195–196.

¹⁰ Dummet, M. (2001). *On Immigration and Refugees*. London: Routledge, str. 125–126.

¹¹ Gibney, M. (2006). *A Thousand Little Guantanimos: Western States and Measures to Prevent the Arrival of Refugees*. U: K. E. Tunstall (ur.), *Displacement, Asylum, Migration: The Oxford Amnesty Lectures 2004*, Oxford: Oxford University Press, str. 142.

međunarodnim zonama u kojima se ne može tražiti azil.¹² „Kanada, SAD i većina zemalja Europske unije zahtijevaju vize za državljane onih zemalja iz kojih dolazi najveći broj izbjeglica i ilegalnih migranata (primjerice, za Afganistan, Somaliju, Sudan i Irak)”.¹³ Kazne za prijevozna poduzeća su kazne kojima države kažnjavaju željezničke, brodske i aviokompanije za prevoženje osoba bez važećih dokumenata. „Ovakve sankcije prebacuju kontrolu i upravljanje migracija na privatne prijevoznike, koji, ako žele izbjeći kazne, moraju provjeravati posjedovanje i autentičnost potrebnih dokumenata”.¹⁴ Švicarska, Francuska, Njemačka i Španjolska proglasile su svoje zračne luke međunarodnim zonama, čime više nisu obvezne omogućiti osobi da zatraži azil, što je pravo svake osobe koja se zatekne na teritoriju neke države, a što u konačnici znači vraćanje u izbjegličinu zemlju porijekla.¹⁵ Ovakvo postupanje direktno je narušavanje principa zabrane prisilnog udaljenja ili vraćanja, utvrđenog u članku 33. Konvencije o statusu izbjeglica.¹⁶ Dakle, obično se govori o ljudima koji u zemlju ulaze ilegalno, izuzimajući potpuno činjenicu da im je legalan ulazak u zemlju u kojoj žele zatražiti azil praktički nemoguć. „Kao što je Cecilia Malmström, povjerenica za unutarnje poslove Europske komisije naznačila, za tražitelje azila ‘praktički ne postoji legalan put u Europu.’”¹⁷

Pristup teritoriju bogate zapadne zemlje ograničavaju i ugovorima sa siromašnijim i politički nestabilnim zemljama poput Turske i Libije, čak i ako je utvrđeno da te zemlje nisu u mogućnosti pružiti efektivnu pravnu zaštitu izbjeglicama.¹⁸ Primjerice, Italija je izdvojila tri milijuna dolara za opremanje i obučavanje Libijske obalne straže te dodatnih dvanaest milijuna dolara za druge projekte zaštite granica u Libiji.¹⁹ „U 2017. godini Libijska obalna straža presrela je brodove s ukupno oko 20.000 ljudi, nakon čega su smješteni u zloglasne detencijske centre.”²⁰ Iako su Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i druge organizacije dokumentirale

---

¹² Isto, str. 147–152.

¹³ Isto, str. 148.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto, str. 150.

¹⁶ UN General Assembly: Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica, str. 30.

¹⁷ Bulley, D. (2018). Shame on EU? Europe, RtoP, and the Politics of Refugee Protection. *Ethics & International Affairs*, 1, str. 64.

¹⁸ Alpes, M. J.; Tunaboylu, S.; Ulusoy, O.; Hassan, S. (2017). *Post-Deportation Risks under the EU-Turkey Statement: What Happens after Readmission to Turkey?* Florence: European University Institute.

¹⁹ Campbell, Z. (2017). Europe’s Plan to Close Its Sea Borders Relies on Libya’s Coast Guard Doing Its Dirty Work, Abusing Migrants. <https://theintercept.com/2017/11/25/libya-coast-guard-europe-refugees/>.

²⁰ Amnesty International (2018). A Year after Italy-Libya Migration Deal, Time to Release Thousands Trapped in Misery. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/02/a-year-after-italy-libya-migration-deal-time-to-release-thousands-trapped-in-misery/>.

višestrukih slučajeva prodaje izbjeglica u roblje, suradnja se nastavlja.²¹ Europski pritisak na zemlje Sjeverne Afrike da zadrže izbjeglice unutar svojih granica rezultiraju smrtonosnim politikama. Alžir je tako u 2017. i 2018. godini prisilno vratio više od 13.000 osoba zatečenih na teritoriju, tjerajući ih da se kroz Saharu pješice vrate u Niger.²²

Kao odgovor na pojačano kretanje ljudi iz Turske, preko Grčke, u zemlje Zapadne Europe, Europska unija 2016. godine postiže dogovor s Turskom, prema kojemu Grčka ima pravo vratiti u Tursku sve nove neregularne migrante, koji su došli nakon 20. ožujka 2016. Zauzvrat članice Europske unije povećat će broj preseljenja sirijskih izbjeglica koji borave u Turskoj, ubrzati liberalizaciju vizne politike za turske građane te povećati postojeću financijsku pomoć za izbjegličku populaciju u Turskoj.²³ Europski lideri svjesni su činjenice da Turska nikad nije potpisala Protokol o statusu izbjeglica te da je Konvenciju potpisala uz geografsko ograničenje, što bi značilo da Konvencija vrijedi samo za Europljane koji traže azil u Turskoj. Rudimentarno razvijen sustav azila sve ne-Europljane koji traže azil u Turskoj, *de facto* cijelu izbjegličku populaciju, stavlja u kategoriju uvjetnih izbjeglica (*conditional refugees*). Status uvjetnog izbjeglice omogućava ostanak u državi, no ograničava pristup školstvu i tržištu rada.²⁴ Također, nakon deportacije u Tursku, mnogi deportirani zadržavani su u detenciji mjesecima, uskraćuje im se mogućnost traženja azila i pristup odvjetniku te se naposljetku deportiraju u zemlju porijekla.²⁵ Bez obzira na to, kao i na činjenicu da je broj preseljenja (*resettlement*) sirijskih izbjeglica u Europu ostao nizak, Europska unija ne odstupa od ugovora.

Još jedna često korištena metoda jest vraćanje izbjeglica prethodno dospjelih na teritorij zemlje. Neke zemlje, poput Mađarske, posegnule su za promjenom legislative kako bi omogućile ovakvo postupanje. Novi zakon u Mađarskoj dopustio je sigurnosnim snagama da protjeruju sve osobe koje se ilegalno zateknu u krugu od osam kilometara od državne granice.²⁶ Druge zemlje, poput Hrvatske, posegnule su za sustavnim nasiljem i vraćanjem izbjeglica na teritorij države iz

---

²¹ Isto.

²² Hinnat, L. (2018). Walk or Die: Algeria Abandons 13,000 Migrants in the Sahara. <https://apnews.com/9ca5592217aa4acd836b9ee091ebfc20/Algeria-expels-thousands-of-migrants-in-forced-Sahara-march>.

²³ Collet, E. (2016.). The Paradox of the EU-Turkey Refugee Deal. <https://www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal>.

²⁴ Alpes, M. J.; Tunaboylu, S.; Ulusoy, O.; Hassan, S. (2017). Post-Deportation Risks under the EU-Turkey Statement, str. 3.

²⁵ Isto.

²⁶ Golitschek, N.; Pequeno, J. (2016). AYS SPECIAL: 200 Days after EU-Turkey Deal. <https://medium.com/are-you-syrious/today-the-agreement-on-refugees-becomes-200-days-old-5656e6ce0dbf>.

koje ulaze, ignorirajući potpuno njihovo pravo na traženje međunarodne zaštite.²⁷ Europski je parlament još 1978. kritizirao europske granične vlasti za „flagrantno kršenje ljudskih prava i međunarodnog zakona prisilnim vraćanjem sve većeg broja tražitelja azila”.²⁸

Vidimo, dakle, da su se postupanje i legislativa država prema izbjeglicama kroz povijest mijenjali ovisno o političkoj situaciji u državama, njihovim interesima, geopolitičkim odnosima i raznim drugim čimbenicima. No nužno je postaviti pitanje treba li država pri svom djelovanju uzimati u obzir isključivo vlastite interese ili je potrebno u obzir uzeti i interese izbjeglica te čiji interesi imaju veću težinu? Imaju li izbjeglice neka neotuđiva prava i ima li država ikakve moralne dužnosti prema njima? Što je u pozadini stava države da je njena obveza brinuti isključivo o vlastitim građanima? Može li današnji politički sustav nacija-država uspješno odgovoriti na izbjegličku krizu? Na sljedećim ćemo stranicama pokušati odgovoriti na navedena pitanja, zauzimajući stav da države imaju moralnu obvezu prihvatiti izbjeglice. No, prije svega, razložit ćemo temeljna mjesta Konvencije i Protokola o statusu izbjeglica kako bismo ponudili definiciju kojom ćemo se služiti u daljnjem tekstu, uviđajući i neka njena ograničenja.

---

²⁷ Are You Syrious?, CMS, Inicijativa Dobrodošli, No Name Kitchen (2017). Četvrti izvještaj o nezakonitim i nasilnim protjerivanjima izbjeglica iz Republike Hrvatske u razdoblju od lipnja 2017. do veljače 2018. godine. https://www.cms.hr/system/article_document/doc/501/izvje_taj_o_nezakonitim_i_nasilnim_protjerivanjima_izbjeglica_iz_republike_hrvatske.pdf.

²⁸ Mesić, M. (1993). Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize, str. 196

3. Tko je izbjeglica prema Konvenciji i Protokolu o statusu izbjeglica?

Tijekom Drugog svjetskog rata više od 60 milijuna osoba bilo je prisiljeno napustiti svoje domove, a 1951. godine, šest godina nakon okončanja rata, pet milijuna osoba još uvijek je živjelo izvan svoje države.²⁹ Budući da su nakon isteka mandata IRO-a, čija je funkcija bila riješiti izbjegličko pitanje, još uvijek postojale izbjeglice bez zaštite, Generalna skupština UN-a osnovala je novu instituciju Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR). Pod okriljem UN-a donosi se tako Konvencija o statusu izbjeglica, čija je glavna funkcija bila utemeljenje univerzalnog sustava međunarodne zaštite za one osobe koje bježe od događaja koji su se dogodili u Europi prije 1. siječnja 1951. godine. Protokolom iz 1967. godine uklanjaju se vremenska i prostorna ograničenja te konvencija dobiva univerzalni karakter. Konvencija je s jedne strane izražavala visoke humanitarne ciljeve, no istodobno je bila sredstvo politike hladnog rata.³⁰

Sama konvencija uporište nalazi u članku 14. *Opće deklaracije o ljudskim pravima* iz 1948. godine, prema kojem „svatko pred progonom ima pravo zatražiti i dobiti utočište u drugim zemljama”.³¹ Konvencija također objedinjuje ranije donesene međunarodne dokumente vezane za pitanje izbjeglica i predstavlja najobuhvatniju kodifikaciju prava izbjeglica na međunarodnoj razini.

Nakon stupanja na snagu Protokola iz 1967. godine, izbjeglica se definira kao „osoba koja se zbog osnovanog straha od proganjanja radi svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj ili političkoj skupini, ne može ili ne želi vratiti u svoju državu podrijetla”.³² Druga dva ključna mjesta u Konvenciji su članak 31. i članak 33. Prema članku 31. „države ugovornice neće izreći kazne zbog nezakonitog ulaska ili boravka u svojem području izbjeglicama koje su došle izravno s područja gdje je ugrožen njihov život ili sloboda”.³³ Ovime se priznaje da traženje azila može dovesti izbjeglice u situaciju da pri traženju azila povrijede imigracijska pravila, no ako ne postoji zakonit način ulaska u zemlju, ovakvo postupanje postaje opravdano. Prema članku 33. „nijedna država ugovornica ne smije protjerati ni vratiti (*refouler*) izbjeglicu,

---

²⁹ Rothman, L.; Ronk, L. (2015). This Is What Europe's Last Major Refugee Crisis Looked Like. <http://time.com/4029800/world-war-ii-refugee-photos-migrant-crisis/>.

³⁰ Mesić, M. (1993). Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize, str. 193.

³¹ Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima (2009). *Narodne novine*, 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/full/2009_11_12_143.html.

³² UN General Assembly: Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica, str. 3.

³³ Isto, str. 29.

ni na koji način, na područje gdje bi njen život ili sloboda bili ugroženi zbog njene rase, vjerske, ili nacionalne pripadnosti ili pak zbog pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja”.³⁴ Ovaj članak sprječava arbitrarno postupanje država prema onima koji su zatražili međunarodnu zaštitu.

Konvencija o statusu izbjeglica veliki je iskorak u unifikaciji definiranja i posljedično postupanja s osobama koje žele pristupiti sustavu međunarodne zaštite. No, nužno je uzeti u obzir da je konvencija nastala kao odgovor na masovni egzodus ljudi tijekom i nakon Drugog svjetskog rata te je u njoj izložena definicija izbjeglica preuska i ne obuhvaća mnoge skupine ljudi koje su prisiljene napustiti svoju državu. Konvencija tako ne uključuje žrtve oružanih sukoba, pogrešnih ekonomskih politika i prirodnih katastrofa.³⁵ Primjerice, Uganda je *de facto* dom izbjeglicama iz regije Kivu (DR Kongo). Konflikt u toj regiji traje već četrnaest godina, generirajući stanje kontinuiranog kaosa. Za žitelje regije postalo je preopasno uzgajati usjeve, a vojnici su često pljačkali lokalno stanovništvo i silovali žene.³⁶ Oni koji su iz Konga pobjegli u Ugandu i druge zemlje, nisu to učinili zbog „osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja”,³⁷ već kako bi umakli svakodnevnom nasilju i mogućoj smrti. Dakle, uska definicija Konvencije ne prepoznaje Kivance i druge slične skupine kao izbjeglice. Konvencija tako zahtijeva reviziju. „Proganjanje koje je temelj za traženje azila ne mora biti samo proganjanje od strane države: ono može biti proganjanje od strane onih od kojih država ne može zaštititi svoje građane. Ako su ljudi opravdano u strahu za vlastiti život, oni zaslužuju sigurnost, bilo da se boje alžirske policije, islamističkih pobunjenika, šrilankanske vojske ili Tamilskih tigrova.”³⁸ Konvencija također ne dozvoljava osobi da podnese zahtjev za međunarodnom zaštitom iz svoje vlastite zemlje,³⁹ što zajedno s restriktivnim zakonima mnogih zemalja dovodi toga da izbjeglice riskiraju svoje živote koristeći opasne i nelegalne puteve kako bi dospjeli u državu za koju vjeruju da će im pružiti utočište.

---

³⁴ Isto, str. 30.

³⁵ Pontifical Council „Cor Unum” – Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People (1992). *Refugees: A Challenge to Solidarity*. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/documents/rc_pc_corunum_doc_25061992_refuges_en.html.

³⁶ Ayres, C. J. (2015). The European Union Needs to Redefine What It Means to Be a ‘Refugee’. <https://www.socialeurope.eu/the-european-union-needs-to-redefine-what-it-means-to-be-a-refugee>.

³⁷ UN General Assembly: Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica, str. 3.

³⁸ Dummet, M. (2001). *On Immigration and Refugees*, str. 37.

³⁹ Isto, str. 32.

Ovakva uska definicija pogoduje razlikovanju „pravih izbjeglica” od „ekonomskih izbjeglica” (ili „migranata“, kako ih se popularno uvriježilo zvati). „Najdraži alat propagande je neprestano ponavljati da su većina izbjeglica samo ‘ekonomski imigranti’. Ova fraza služi zamućivanju distinkcije između izbjeglica i imigranata: ona također služi prenošenju poruke da su motivi onih koji traže azil trivijalni i bezvrijedni.”⁴⁰ Ovakva manipulacija dovodi do negiranja obveze pomaganja dijelu izbjegličke populacije, najčešće onima iz ekonomski nerazvijenih zemalja. „Ova razlika je upitna, jer većina izbjeglica svoju zemlju napušta uz veliki rizik i opasnost po vlastiti život – preplovljavajući mora u trošnim brodovima pod napadima gusara, ili dugo putujući preko oružjem čuvanih granica, kako bi bez novčića u džepu stigli u izbjegličke logore. Teško je opravdati razlikovanje nekoga tko bježi pred političkim progonom od nekoga tko bježi iz zemlje u kojoj se više ne može živjeti zbog dugotrajne suše, kad im je utočište jednako potrebno. Definicija UN-a, koja ove posljednje ne bi klasificirala kao izbjeglice, definirajući izbjegava ovaj problem.”⁴¹ Također, upravo politička nestabilnost, stalni teroristički napadi, sukobi sekta i klanova kočje razvoj država iz kojih dolaze izbjeglice. Politička i ekonomska stabilnost obično su čvrsto povezane. Nazivati izbjeglice ekonomskim migrantima samo zbog činjenice da je njihova zemlja siromašnija od europskog standarda, znači ignorirati političke uzroke siromaštva.

Uzimajući u obzir sve rečeno, kao ishodište definiranja izbjeglice uzet ćemo definiciju Konvencije, proširujući je s drugim mogućim razlozima prisilnog napuštanja zemlje, kao što su rat, ekološke katastrofe i drugi događaji koji mogu ugroziti egzistenciju. Kada govorimo o mogućim moralnim obvezama prema izbjeglicama, govorit ćemo dakle o mogućim moralnim obvezama prema onima koji su zemlju napustili iz opravdanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja, te bježeći pred ratnim razaranja, ekološkim katastrofama i drugim oblicima ugroze egzistencije. Koje su obveze država prema ovim ljudima?

---

⁴⁰ Isto, str. 45.

⁴¹ Singer, P. (2003). Oni unutra i oni vani. U: *Praktična etika*, Zagreb: KruZak, str. 190–191.

4. Imaju li države moralne obveze prema izbjeglicama?

4.1. Nuklearno sklonište i pravo ulaska – metafora današnje situacije

Australski filozof Peter Singer na samom početku poglavlja knjige *Praktična etika* naslovljenog „Oni unutra i oni vani” daje kratku parabolu koja nam pomaže da se odmaknemo od goruće izbjegličke krize i situaciju sagledamo u objektivnijem svjetlu. Iz nje proizlazi nekoliko ključnih pitanja: Koje su granice naše moralnosti? Imaju li zajednice pravo odlučiti koga će primiti? Postoji li hijerarhija potreba i čije su potrebe važnije?

S obzirom na mnoštvo krucijalnih detalja u samom izlaganju, priču donosimo u cijelosti:

„Veljača je 2012. godine i svijet procjenjuje štete prouzročene nuklearnim ratom na Bliskom istoku krajem prošle godine. Sljedećih osam godina globalna razina radioaktivnosti bit će toliko visoka da samo oni koji žive u atomskim skloništimu mogu biti sigurni da će preživjeti u relativno zdravom stanju. Za ostale ljude, koji moraju udisati nepročišćeni zrak i konzumirati hranu i vodu s visokim razinama radijacije, izgledi su turobni. Vjerojatno će ih 10% umrijeti od radijacijskih bolesti kroz sljedeća dva mjeseca; za daljnjih 30% očekuje se da će dobiti smrtonosne oblike raka kroz pet godina; a čak će i ostatak imati stopu oboljenja od raka deset puta višu od normalne, dok je opasnost da će im djeca biti deformirana pedeset puta veća nego prije rata.

Sretnici su, dakako, oni koji su bili dovoljno dalekovidni i kupili udio u atomskim skloništimu što su ih špekulanti nekretninama sagradili dok su se kasnih 1990-ih godina povećavale međunarodne napetosti. Većina tih skloništa konstruirana su kao podzemna sela, svako s dovoljno smještajnih kapaciteta i zaliha da može zadovoljiti potrebe 10.000 ljudi tijekom dvadeset godina. Sela imaju samoupravu i unaprijed dogovorene demokratske ustave. Ona također imaju sofisticirane sigurnosne sustave koji im omogućuju da u sklonište puste koga žele, a sve ostale da zadrže vani.

Naravno, članovi podzemne zajednice nazvane Luka pravednosti s radošću su dočekali novost da neće trebati ostati u skloništimu mnogo duže od osam godina. Međutim, to je dovelo i do prvih ozbiljnih trzavica među njima. Naime, iznad okna koje vodi prema Luci pravednosti postoje tisuće ljudi koji nisu uložili u sklonište. Te se ljude može vidjeti i čuti zahvaljujući televizijskim kamerama postavljenim na ulazu. Oni preklinju da ih se primi. Oni znaju da će izbjeci većinu posljedica izlaganja radijaciji ako se brzo uspiju uvući u sklonište. Ispočетка, prije

nego što se znalo koliko će vremena proći dok ne bude sigurno vratiti se na površinu, ta preklinjanja nisu nailazila praktički ni na kakvu potporu iz unutrašnjosti skloništa. Međutim, sada je prilično ojačao stav da se barem neke od njih pusti unutra. Budući da zalihe trebaju trajati samo osam godina, one će biti dovoljne za više nego dvostruki broj ljudi nego što ih sada ima u skloništima. Smještaj predstavlja tek neznatno veće probleme: Luka pravednosti je konstruirana kao luksuzno sklonište, za doba kada nije potrebna za stvarni slučaj opasnosti, te je opremljena teniskim terenima, bazenima i velikom sportskom dvoranom. Ako bi svatko pristao održavati tjelesnu kondiciju aerobikom u vlastitoj dnevnoj sobi, moglo bi se omogućiti dovoljno primitivnog, ali prikladnog mjesta za spavanje svima onima za koje bi postojeće zalihe hrane bile dovoljne. Onima vani, dakle, sada ne nedostaje zagovornika u unutrašnjosti. Najekstremniji zagovornici, koje njihovi protivnici nazivaju ‘dobricama’, predlažu da bi u sklonište trebalo primiti dodatnih 10.000 ljudi – toliko koliko se razložno može očekivati da će ih se prehraniti i udomiti dok ne bude sigurno vratiti se na površinu. To će značiti odricanje svakog luksuza u hrani i uvjetima življenja; ali dobrice upozoravaju da će sudbina onih koji ostanu vani biti mnogo gora.

Dobricama se suprotstavljaju neki koji upozoravaju da su oni vani općenito inferiorna vrsta osoba, jer nisu bili ni dovoljno dalekovidni, a inače ni dovoljno imućni, da ulože u sklonište; stoga, tvrdi se, oni će u skloništu uzrokovati društvene probleme, dodatno opterećujući zdravstvene, socijalne i obrazovne usluge, te pridonositi povećanju zločina i maloljetničkog kriminala. Protivljenje prihvaćanju ljudi izvana također podupire mala skupina onih koji tvrde da bi bilo nepravedno prema onima koji su platili svoj udio u skloništu kada bi se time okoristili drugi koji nisu platili. Protivnici prihvaćanja onih izvana su rječiti, ali ih je malo; međutim, njihov broj znatno povećavaju oni koji jednostavno kažu da stvarno uživaju u tenisu i plivanju i ne žele se toga odreći.

Između dobrića i protivnika prihvaćanja bilo kojih ljudi izvana nalazi se srednja skupina: oni misle kako neke vanjske treba prihvatiti kao izniman čin dobrohotnosti i milosrđa, ali ne i toliko njih da to izazove bitnu promjenu kvalitete života u skloništu. Oni predlažu da se četvrtina teniskih terena pretvori u spavaonice i da se odreknu malog dijela javnog otvorenog prostora koji je ionako bio slabo iskorišten. Na taj bi se način moglo smjestiti dodatnih 500 ljudi, za što samozvani ‘umjerenjaci’ smatraju da bi bila razumna brojka, dovoljna da pokaže kako Luka pravednosti nije neosjetljiva na nedaće onih koji su manje sretni od njenih vlastitih članova.

Održava se referendum. Tri su prijedloga: primiti 10.000 vanjskih; primiti 500 vanjskih; te ne primiti nikoga izvana. Za koji prijedlog biste vi glasovali?⁴²

Ova priča, napisana mnogo godina prije trenutne izbjegličke krize, vjerodostojno oslikava današnju izbjegličku situaciju. Milijuni ljudi nagnani, ne nuklearnom katastrofom, već građanskim ratovima, sektaškim nasiljem i kaosom proizašlim iz političke nestabilnosti država, primorani su kucati na vrata drugih zemalja i tražiti njihovu zaštitu. Iako ovakav scenarij nije jedinstven u povijesti, države Europe su brojnim zakonima te fizičkim preprekama poput bodljikave žice, policije i vojske na morskim i kopnenim granicama izgradile isprepleteni vidljivi i nevidljivi zid oko vlastitog „atomskeg skloništa”, oaze prosperiteta i poštivanja ljudskih prava i sloboda, u kojem različite frakcije raspravljaju o tome što učiniti i koje su naše moralne obveze. Dok jedni tvrde kako postoje određeni moralni principi koji nas obvezuju da pomognemo ovim ljudima, drugi smatraju kako suverene države nemaju nikakvih moralnih obveza prema onim ljudima koji već nisu članovi našeg političkog kolektiva.

4.2. Države nemaju nikakve moralne obveze prihvatiti izbjeglice

Široko je rasprostranjen stav kako države nemaju nikakvu moralnu obvezu prihvatiti izbjeglice. Ako se države pak odluče na takav potez, to samo pokazuje njihovu velikodušnost i humanitaran karakter. Države dakako, imaju obvezu štititi dobrobit vlastitog stanovništva, no ne i onih koji nisu članovi te zajednice. Eksplikaciju takvog stava možemo naći u radu američkog teoretičara politike Michaela Walzera, izloženom u poglavlju „Pripadnost” njegove knjige *Sfere pravednosti*.

Kada govori o distributivnoj pravednosti, odnosno načinu na koji dobra trebaju biti raspodijeljena među ljudima, Walzer odmah napominje kako ona „pretpostavlja povezani svijet u kojem se događa distribucija”,⁴³ odnosno političku zajednicu. Shodno tome, prvo dobro koje distribuiramo je pripadnost (*membership*) te način na koji je zajednica strukturira određuje podjelu svih drugih dobara. Građani određene države već imaju pripadnost te oni odlučuju, posredno putem državnih organa koje su ovlastili za to, hoće li je dodijeliti onima izvana, strancima koji žele ući u njihovu političku zajednicu. Prema Walzeru: „Bogate i slobodne zemlje

---

⁴² Isto, str. 188–190.

⁴³ Walzer, M. (1983). *Membership*. U: *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*, New York: Basic Books, str. 31.

su poput elitnih sveučilišta koja privlače kandidate. One same odlučuju o vlastitoj veličini i karakteru.”⁴⁴ Države dakle, nemaju nikakvu obvezu prema onima koji nisu njihovi članovi.

Svoju teoriju Walzer dodano potkrepljuje analogijama. Države on uspoređuje s klubovima u kojima dosadašnji članovi odlučuju o primitku novopridošlica. „Pojedinci mogu navoditi dobre razloge zašto bi trebali biti izabrani, no nitko izvana nema pravo na to da bude unutra.”⁴⁵ Ipak, Walzer dopušta otklon od ove analogije, konstatirajući da je država djelomično i poput obitelji te da u stanju nužde ima moralnu obvezu primiti članove nacije ili etničke skupine koji ne pripadaju toj političkoj zajednici.⁴⁶

No što je sa „strancima pred našim vratima” koji hitno trebaju pomoć, a nisu pripadnici naše nacije? Walzer smatra da politička zajednica nema moralne obveze prema izbjeglicama, osim u dva slučaja. Moralnu obvezu zajednica ima ako su slijedom njenog vanjskopolitičkog djelovanja neke grupacije ljudi postale izbjeglice.⁴⁷ Drugi slučaj je onaj ako je neka grupacija progonjena i potlačena jer dijeli naša ideološka ili religijska uvjerenja.⁴⁸ Iznesena argumentacija ne znači da državna zajednica ne treba prihvatiti izbjeglice, već da ne postoji moralno obvezujući razlog zbog kojeg bi to trebala učiniti, osim u prethodno navedenim slučajevima. Postupanje države u slučaju prihvata je *ex gratia*, čin velikodušnosti, a ne produkt moralne obveze. Iako daje obvezujuće iznimke, čak i one mogu doći u pitanje, ako se broj onih koji trebaju zaštitu drastično povećava. U tom slučaju, tvrdi Walzer „primorani smo izabrati između žrtava te birati, pravedno, one s izravnijim vezama s našim životom.”⁴⁹

Walzer svoju teoriju gradi na ideji suvereniteta države, čiji je uvjet kontrola nad teritorijem. „Prihvatanje i odbijanje srž su neovisnosti zajednice.”⁵⁰ Ovakva pozicija, koju Gibney naziva *parcijalizmom*, pretpostavlja „države kao odvojene kulturne zajednice koje posjeduju pravo na samoodređenje, što opravdava prioritet interesa građana nad onim izbjeglica koje žele ući u zemlju.”⁵¹ Identitet građana, prema ovoj teoriji, ovisi o njihovoj pripadnosti kulturnoj i nacionalnoj zajednici. Veza između dobrobiti i prosperiteta kulturnih grupa glavni je argument u

---

⁴⁴ Isto, str. 32.

⁴⁵ Isto, str. 41.

⁴⁶ Isto, str. 41–42.

⁴⁷ Isto, str. 49.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto, str. 62.

⁵¹ Gibney, M. (2004). *Partiality: Community, Citizenship and the Defence of Closure*. U: *The Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 23.

opravdanju integriteta zajednica. Drugim riječima, zajednica ima pravo reproducirati svoju kulturu bez interferencije autsajdera.⁵²

Govoreći o pravu ulaska i pravu na resurse, američki ekolog i filozof Garrett Hardin zauzima sličan stav. Prema njemu „bogate države možemo promatrati kao čamce za spašavanje pune bogatih ljudi. U oceanu oko svakog čamca za spašavanje plivaju siromašni svijeta, koji bi htjeli ući na čamac ili bar podijeliti dio bogatstva.”⁵³ Pitanje koje Hardin postavlja jest što bi ljudi na čamcu, odnosno vlade bogatih država trebale učiniti.

Nastavljajući se na analogiju čamca za spašavanje, Hardin tvrdi kako prostor neke države ima ograničen kapacitet za izdržavanje stanovništva te ako primimo sve one kojima je pomoć potrebna, ostvarit ćemo istodobno „potpunu pravednost, potpunu katastrofu.”⁵⁴ Primanjem dodatnog stanovništva, za koje Hardin tvrdi da ima veću stopu reprodukcije od domicilnog, država će vrlo brzo iscrpiti sve resurse, što dovodi do potpunog kraha sistema. Iako je njegov argument prvenstveno usmjeren na doseljavanje onih koje je siromaštvo prisililo da napuste svoje zemlje, Hardin daje kratak osvrt i na moguću situaciju masovnog priljeva izbjeglica koje žele doći u našu zemlju. Imamo li ih pravo odbiti? Istu liniju argumentacije Hardin primjenjuje i na pitanje prihvata izbjeglica. Ako primimo izbjeglice, jedino rješenje vidi u kontroli reprodukcije čitave populacije kako se resursi ne bi previše iscrpili, no s obzirom na to da ne postoji opravdan razlog da domicilnom stanovništvu postavimo takve restrikcije, naposljetku zaključuje da, dok god su resursi na zemlji ograničeni, jedina moguća etika je ona čamca za spašavanje.⁵⁵

Vidjeli smo da oba autora zauzimaju pozicije prema kojima država nema nikakvu moralnu obvezu prihvatiti izbjeglice. Dok Walzer ipak ostavlja prostora da ih politička zajednica odluči primiti, Hardin smatra kako bi to uzrokovalo mnoštvo ekoloških i populacijskih problema te je najbolje rješenje zatvoriti vrata. U oba slučaja, autori tvrde da je dužnost države štititi prava i interese svojih građana. Ako njihovi interesi dolaze u sukob s interesima onih izvan zajednice, interesi članova zajednice imaju veću težinu. No imaju li oni „s druge strane” neka prava koja su neotuđiva i koja moramo uzeti u obzir pri vlastitom postupanju? Što autore, a usudila bih se reći i sve europske države navodi da na izbjeglice ne gledaju kao na nositelje prava i moralnih zahtjeva

---

⁵² Isto, str. 25.

⁵³ Hardin, G. (1974). Lifeboat Ethics: The Case Against Helping the Poor. *Psychology Today*, rujun 1974., str. 800.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Hardin, G. (2001). Living on a Lifeboat. *The Social Contract*, jesen 2001., str. 46.

koje smo dužni ispuniti ili, u blažoj verziji, bar uzeti u obzir kao jednakovrijedne u moralnom odlučivanju?

4.3. Što je u pozadini negiranja moralne obveze država?

Demokratske države kao jednu od svojih najvažnijih vrijednosti ističu poštivanje ljudskih prava. Ona su tako konstitucijski element mnogih ustava i međunarodnih ugovora te sredstvo razlikovanja demokratskih vladavina od onih nedemokratskih.

Opća deklaracija o ljudskim pravima, donesena 10. prosinca 1948., najvažniji je dokument o ljudskim pravima. Već nam članak 1. konstatira kako se „Sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću te trebaju jedna prema drugima postupati u duhu bratstva.”⁵⁶ Nadalje, „svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost”,⁵⁷ „svatko ima pravo napustiti svoju i bilo koju drugu zemlju”⁵⁸ te „svatko pred progonom ima pravo tražiti i dobiti utočište u drugim zemljama”.⁵⁹

Ljudska prava pripadaju svakoj osobi samom činjenicom njena postojanja. Što ljudskim pravima daje ovakav univerzalistički karakter? Pri utemeljenju ljudskih prava možemo poći od razumnosti i slobode čovjeka. Sloboda je temeljno pravo i uvjet za stjecanje svih drugih prava. Čovjek je također razumno biće, što znači da može razviti razum, on je životinja s potencijalom razuma. Prirodno pravo se dakle temelji na svijesti koju pojedinac ima o vlastitoj prirodi razumnog bića. Ta svijest nije svijest o nekom pravu, ona je moralna svijest: svijest o dužnosti da se poštuje u drugoga kao i u sebi samome, sloboda i dostojanstvo razumnog bića. Pojedinac shvaća da ima neprenosivu dužnost da svoje interese podredi zakonu razuma. Ta dužnost je dužnost apsolutnog poštivanja ljudske osobe: ona nalaže da se drugoga nikad ne promatra kao sredstvo, nego uvijek kao svrhu, kao subjekt, kao biće čiji se razlog postojanja nalazi u njemu samome. Ljudska prava su, dakle, utemeljena na moralnoj svijesti pojedinca, onakvoj kakvom ju je opisao Immanuel Kant.⁶⁰

Vidjeli smo da su pravo na život, slobodu, osobnu sigurnost, napuštanje zemlje i azil prepoznata kao temeljna ljudska prava te da ona pripadaju svakoj osobi samim činom njenog

---

⁵⁶ Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima (2009).

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Canivez, P. (1999). Odgoj rasuđivanja: pravo i ljudska prava. U: *Odgojiti građanina?*, Zagreb: Durieux, str. 92–93.

rođenja. Ona nisu „stvar milosrđa, već prepoznavanja dostojanstva osobe te je pristup njima zajamčen i neovisan o nepouzdanosti dobroj volji ostalih”.⁶¹ No vidjeli smo istodobno da su, svaki put kada izbjeglice više nisu predstavljale individualne slučajeve, nego masovni fenomen, države nalazile načina da ih sprječavaju u dolasku na njihov teritorij, ignorirajući zahtjeve izbjeglica za sigurnošću. Također, vidjeli smo da autori poput Walzera i Hardina tvrde kako su zahtjevi onih koji konstituiraju političku zajednicu važniji od zahtjeva onih koji žele u nju pristupiti, čak i ako zabrana pristupa znači izvrgavanje osobe nasilju i mogućoj smrti. Što leži u pozadini ove diskrepancije između uvažavanja ljudskih prava kao temelja moderne demokratske zajednice i negiranja istih u slučaju izbjeglica?

Hannah Arendt, filozofkinja i teoretičarka politike, izravno pogođena iskustvom izbjeglištva tijekom Drugog svjetskog rata, pokušala je odgovoriti na ovo pitanje. Glavni izvor nesuglasja proklamiranja prava čovjeka i negiranja prava izbjeglica Arendt vidi u političkom uređenju modernog svijeta. *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina*, nastala 1789., naznačila je čovjekovu emancipaciju od crkvene vlasti, običajnog vladara i svakog autoriteta. Istodobno, emancipirani građani tvore novu političku jedinicu – nacionalnu državu. Problem nastaje jer jedini subjekt koji može zaštititi prava čovjeka jest upravo ta nacionalna država, koja prava štiti samo ako je čovjek istodobno i građanin. „Prava čovjeka bila su definirana kao neotuđiva jer su trebala biti neovisna o svim vladama; no ispostavilo se da u trenutku kad ljudi nemaju svoju vladu i kada moraju spasiti na svoja minimalna prava, nema više nikakva autoriteta da ih zaštiti i nijedna ih institucija nije voljna jamčiti.”⁶² Čovjek po sebi u očima države nema nikakva prava. „U sustavu nacionalnih država izbjeglica predstavlja uznemirujući element prije svega zbog toga što – ukidanjem istovjetnosti čovjeka i građanina, te rođenja i nacionalnosti – izaziva krizu originalne zamisli o suverenosti.”⁶³

Izbjeglice, osobe kojima vlastita država više ne garantira njihovo temeljno ljudsko pravo, pravo na život, nagnani su nuždom da zaštitu potraže drugdje. Kao milijuni Židova i drugih izbjeglica za vrijeme Drugog svjetskog rata, danas milijuni izbjeglica također trebaju zaštitu. No „konceptija ljudskih prava, utemeljena na pretpostavljenom postojanju ljudskog bića kao takvog, raspala se točno u onom trenutku kada su se oni koji su govorili da vjeruju u nju prvi put suočili s

---

⁶¹ Parekh, B. (2006). Finding a Proper Place for Human Rights. U: K. E. Tunstall (ur.), *Displacement, Asylum, Migration: The Oxford Amnesty Lectures 2004*, Oxford: Oxford University Press, str. 20.

⁶² Arendt, H. (2015). Propadanje nacionalne države i kraj prava čovjeka. U: *Izvori totalitarizma*, Zagreb: Disput, str. 285.

⁶³ Agamben, G. (1995). Mi, izbjeglice. *Diskrepancija* 11(1–2), str. 103.

ljudima koji su doista izgubili sve druge odlike i posebne odnose – osim što su još uvijek bili ljudi. Svijet nije vidio ništa sveto u apstraktnoj golotinji onoga samo ljudskoga.”⁶⁴ Tri slučaja koja ćemo iznijeti potkrjepljuju rečeno. Prvi datira iz svibnja 1939. godine kad je više od 900 Židova na brodu izbjeglo iz Njemačke, nadajući se da će ih Kuba ili SAD prihvatiti. Iako su imali vize za Kubu, nakon sedam dana čekanja odobrenja za iskrcavanje, kubanske su ih vlasti odbile, a nedugo nakon toga i američke. Ostavši bez opcija, brod je prisiljen vratiti se u Europu, gdje je više od 250 putnika ubijeno.⁶⁵ Drugi je onaj iz 1991. godine kad je američka vlada u međunarodnim vodama prakticirala presretanje brodova s haićanskim izbjeglicama, koje su utočište tražile nakon državnog udara, te ih prisiljavala da se vrate na Haiti.⁶⁶ Naposljetku, talijanska je obalna straža u proljeće 2009. u međunarodnim vodama presrela brod s dvjesto somalijskih i eritrejskih izbjeglica, prisilivši ih da se vrate u Libiju.⁶⁷ S obzirom na to da, osim morala, Konvencija o statusu izbjeglica, proizašla upravo iz 14. članka Opće deklaracije o pravima čovjeka, obvezuje države da omoguće pristup sustavu azila osobi koja se zatekla na njihovom teritoriju, države djelovanjem izvan vlastitog teritorija sprječavaju pristup sustavu azila.

Vidimo, dakle, da izbjeglice samom činjenicom ljudskosti imaju određena prava, koja proizlaze iz njihovog dostojanstva, a koja država ima obvezu štiti. No države ta prava priznaju osobama kao građanima, a ne naprosto ljudskim bićima. Takav je stav korijen Walzerovog i Hardinovog stava o primatu interesa onih unutra naspram onih vani. Primjerice, Hardin smatra da država ne može nametnuti vlastitim građanima restriktivne populacijske politike jer su one u sukobu s njihovim pravima, no istodobno ne vidi moralnu obvezu države da pruži zaštitu onima čija je egzistencija u opasnosti. Također, Hardinov je prešutni stav da domicilno stanovništvo ima pravo iscrpljivati ograničene resurse, no oni koji nisu dio političke zajednice nemaju na to prava. Walzer, a i države Europske unije danas, iz toga izvlače ideju o sebi kao jedinim subjektima djelovanja, dok onaj „drugi“, izbjeglica, postaje objekt ovisan o interesima države. Europski odgovor na izbjegličku krizu krajem 2015. godine svjedoči o tome. Izjava Njemačke i drugih sjeverozapadnoeuropskih država da će primiti izbjeglice rezultirala je suspenzijom svih

---

⁶⁴ Arendt, H. (2015). Propadanje nacionalne države i kraj prava čovjeka, str. 282.

⁶⁵ Lanchin, M. (2014). SS St Louis: The Ship of Jewish Refugees Nobody Wanted. <https://www.bbc.com/news/magazine-27373131>.

⁶⁶ Gibney, M. (2006). A Thousand Little Guantanimos, str. 154.

⁶⁷ Hirsch, A. L.; Bell, N. (2017). The Right to Have Rights as a Right to Enter: Addressing a Lacuna in the International Refugee Protection Regime. *Human Rights Review*, 18(4), str. 417.

dotadašnjih imigracijskih zakona i uspostavljanjem humanitarnog koridora koji je postao institucionalno vođen, organiziran i koordiniran prijelaz (a kasnije i prijevoz) mase izbjeglica do željenih država.⁶⁸ Samo nekoliko mjeseci kasnije, države sjeverozapadne Europe odlučuju da ne žele više primati ljude, što rezultira zatvaranjem granica, postavljanjem dodatnih bodljikavih žica, pojačanim graničnim kontrolama i arbitrarnim vraćanjem osoba koje su zatražile azil u nekoj od sjeverozapadnih država kao posljedica Dublinskog sporazuma. Izbjegličku krizu danas, kao i one prije nje, bilo bi ispravnije zvati *krizom humanosti*, prouzrokovanom arbitrarnim djelovanjem država, u cilju ostvarivanja vlastitih interesa.

4.4. Pravo na prava i pravo na ulazak

Izbjeglice su osobe koje vlastita država nije mogla ili željela zaštititi od egzistencijalnih opasnosti, a ponekad je upravo teror države uzrok njihova odlaska. Napustivši državu, izbjeglice su izgubile građanska prava, no kao osobe i ljudska bića, i dalje su ostali nositelji temeljnih ljudskih prava. Međutim, svijet podijeljen na nacionalne države čovjeka kao голу individuu ne vidi kao nositelja valjanih zahtjeva, kao posjednika ljudskih prava, kao onog čiji ih zahtjev obvezuje na djelovanje. Ljudi bez državljanstva u vrijeme Hannah Arendt, a sve izbjeglice danas, živi su primjer toga. Gubitak političke zajednice izbacuje ljude iz čovječanstva.⁶⁹ Kako riješiti ovaj problem?

Hannah Arendt kao temeljno pravo predlaže „pravo na imanje prava”, odnosno pravo svakog pojedinca da pripada čovječanstvu, a to pravo treba jamčiti samo čovječanstvo.⁷⁰ No što znači pravo na imanje prava? Pravo na imanje prava možemo interpretirati kao koncept „prava na nedominaciju” Jamesa Bohmana. Pravo na nedominaciju znači mogućnost stvaranja i bivanja punopravnim članom neke vrste društvenog udruživanja. Ovdje se radi o pravu pripadanja, koje individua može tražiti od onih političkih zajednica koje su kreatori prava. U slučaju prava na nedominaciju takva je zajednica čovječanstvo.⁷¹ „Arendt je anticipirala da čovječanstvo – razumljeno ne kao metafizički pojam, već empirijska inkarnacija ideala osamnaestog stoljeća –

---

⁶⁸ Šalomon, N. K. (2017). „Humanitarni” koridor: stanje izuzetka u dobu globalnih migracija. U: *Zbornik radova simpozija „Migracije stanovništva – fenomen izbjeglištva”*, Bošnjačka pismohrana, 16(44), Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica Grada Zagreba, 2017, str. 82–84.

⁶⁹ Arendt, H. (2015). Propadanje nacionalne države i kraj prava čovjeka, str. 290.

⁷⁰ Isto, str. 291.

⁷¹ Oman, N. (2010). Hannah Arendt’s “Right to Have Rights”: A Philosophical Context for Human Security. *Journal of Human Rights*, 9(3), str. 283

može postati adresa, i posljedično jamac prava na prava.”⁷² Čovječanstvo danas međusobnim djelovanjem pluralnosti tvori svijet koji odavno prelazi državne granice. Činjenica pluralnosti i djelovanja poziva države da priznaju pravo na pravo svim onima koji trebaju zaštitu. No Hannah Arendt je svjesna da je u sadašnjoj, nesavršenoj zajednici čovječanstva nipošto nije sigurno da je moguće ostvariti pravo na prava.⁷³ „Sfera koja je iznad nacija ne postoji.”⁷⁴ No činjenično bivstvovanje država u zajednici čovječanstva može države moralno obvezivati na to da omoguće pravo na prava, odnosno da prihvate u svoju političku zajednicu one koji su, premda posjeduju prava, izgubili čin njihova prepoznavanja. Ljudska prava nisu karakteristika koju možemo izbrisati, no možemo je negirati. Nužno je dakle omogućiti pravo na pravo, pravo na ulazak i pripadanje kao sredstvo ponovnog prepoznavanja ljudskih prava izbjeglica. Ono je pravno omogućeno kao pravo na azil, no vidjeli smo ranije kako države pronalaze razne načine kako bi zaobišle zakonsku obvezu.

S obzirom na to da se azil može zatražiti samo na teritoriju željene zemlje, države fizičkim i pravnim djelovanjem nastoje onemogućiti pristup teritoriju. Pravo na pravo, odnosno na pripadanje političkoj zajednici pretpostavlja dakle pravo na ulazak, na pristup teritoriju.⁷⁵ Stoga možemo tvrditi da je prva moralna obveza države omogućiti pristup teritoriju, odnosno sustavu međunarodne zaštite. „Ako prihvatimo da ljudi, kao ljudi, imaju pravo na prava, države moraju primiti izbjeglice i procijeniti utemeljenost njihovih zahtjeva za azil.”⁷⁶ Prihvat izbjeglica znači prepoznavanje njihovog prava na prava, i ono je kao takvo moralna obveza država. No postoji li efektivnije rješenje za pitanje izbjeglica od iziskivanja od država da preuzmu moralne obveze?

4.5. Gradovi utočišta i duh kozmopolitizma

Francuski filozof Jacques Derrida drži da, u svrhu omogućavanja prepoznavanja ljudskih prava i zaštite od nasilja, trebamo uvesti novi politički entitet – slobodni grad utočište. Naime,

---

⁷² Isto.

⁷³ Arendt, H. (2015). Propadanje nacionalne države i kraj prava čovjeka, str. 291.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Hirsch, A. L.; Bell, N. (2017). The Right to Have Rights as a Right to Enter, str. 429–430.

⁷⁶ Hirsch, A.; Bell, N. (2017). What Can Hannah Arendt Teach Us about Today's Refugee Crisis?. <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/10/what-can-hannah>.

„država nije ni najistaknutiji provoditelj nasilja, ali ni najistaknutiji jamac protiv nasilja zbog kojeg izbjeglice i prognanici napuštaju zemlju”.⁷⁷ Štoviše, tvrdi Derrida, politike otvaranja strancima u njegovoj zemlji, Francuskoj, nikad se nisu vodile etičkim principima, već demografsko-ekonomskim interesima.⁷⁸ Upravo zbog činjenice da će država, usprkos svim moralnim zazivima međunarodne zajednice, služeći se svojim pravom suvereniteta, ignorirati pravo na prava, Derrida se pita „može li grad, opremljen novim pravima i većom suverennošću, otvoriti novi horizont mogućnosti koji smo prije sanjali pod međunarodnim zakonima?”⁷⁹

Gradovi utočišta nude odgovor na sukob etike i realnosti politike, prava na prava i suverenosti. Ustanovljenje gradova utočišta moguće je uz preoblikovanje i reformiranje oblika pripadnosti po kojem grad pripada državi. Gradovi utočišta bili bi tako autonomni entiteti, „svaki neovisan od drugog i od države ako je moguće, ali povezani oblicima solidarnosti”.⁸⁰ Takav bi se grad izdignuo iznad nacionalnih država ili se bar oslobodio od njih, kako bi postao slobodan grad. Ta bi mjesta imala povremeno pravo na imunitet, kao na primjer kod prava na azil.⁸¹ Neovisno o politici država kojima pripadaju, gradovi utočišta izgradili bi vlastiti sustav zaštite i podrške potrebitima.

Derridina ideja slobodnog grada vezana je za Međunarodni parlament pisaca (IRW) koji je, nakon ubojstva alžirskog novinara i pisca Tahara Djaouta te prijetnji smrću agloindijskom piscu Salmanu Rushdieju, zahtijevao od gradova da pruže utočište novinarima i piscima koji se ne osjećaju sigurno u vlastitoj zemlji. Kao odgovor, grad Strasbourg ponudio je utočište Rushdieju i proglasio se gradom utočištem za progonjene intelektualce.⁸² Danas se u Africi, Sjevernoj Americi i Europi više od 60 gradova pridružilo ovoj inicijativi, no ideja grada koji može pružiti utočište neovisno o zakonima države nije preživjela. Ipak, ovi gradovi igraju važnu ulogu u pregovaranju s državom i osiguravanju pravne i financijske pomoći.⁸³

Derrida pak vjeruje da bi se ova ideja, koju IRW ograničava samo na pisce u nevolji, mogla proširiti i stvoriti nove oblike solidarnosti, koji bi zahvaćali sve izbjeglice, imigrante,

---

⁷⁷ Derrida, J. (2005). *On Cosmopolitanism and Forgiveness*. London: Taylor & Francis, str. 6.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto, str. 8.

⁸⁰ Isto, str. 4.

⁸¹ Isto.

⁸² Kelly, S. K. (2004). Derrida's Cities of Refuge: Toward a Non-utopian Utopia, *Contemporary Justice Review*, 7(4), str. 423.

⁸³ ICORN Cities of Refuge. <https://www.icorn.org/icorn-cities-refuge>.

prognanike, deportirane, osobe bez državljanstva i raseljene osobe te nadilazili pravni okvir državnog suvereniteta.

Mali bljesak takve politike gostoprimstva slobodnog grada možemo vidjeti na primjeru San Francisca koji je 1980-ih u svoje pravne dokumente unio kako sve gradske usluge trebaju biti pružene svim stanovnicima, uključujući nedokumentirane osobe, što se razlikovalo od politike SAD, koja je sve osobe bez dokumenata deportirala u njihove zemlje porijekla. Nažalost, pritisak države 1990-ih i zaoštavanje politike nakon 11. rujna prisilili su San Francisco da promijeni svoju politiku.⁸⁴

Gradovi utočišta temelje se na ideji gostoprimstva, spajajući nekoliko tradicija ili trenutaka u zapadnoj, europskoj ili para-europskoj tradiciji. Ponajprije, možemo ih naći u Bibliji kao mjesta koja štite nevine koji bježe pred smrtnom opasnošću. Nadalje, srednjovjekovni su gradovi imali izvjesnu suverenost te su mogli sami odrediti zakone gostoprimstva. Naposljetku, ideju gostoprimstva možemo naći u kozmopolitškoj tradiciji grčkog stoicizma i kršćanstva, koja svoj vrhunac doživljava u prosvjetiteljskoj filozofiji Immanuela Kanta.⁸⁵

Svoju ideju gradova utočišta Derrida tako utemeljuje ovim idejama, posebno se nadovezujući na Kantovu ideju kozmopolitizma i gostoprimstva, koju je on razradio u spisu „Prema vječnom miru”. U njemu Kant izlaže uvjete koje moramo zadovoljiti kako bi vječni mir bio moguć. Kantov svijet vječnog mira je onaj (a) u kojem sve države imaju republikanski ustav, (b) pravo naroda se temelji na federalizmu slobodnih država, a (c) pravo građana svijeta ograničeno je uvjetima općeg gostoprimstva (hospitaliteta). Kant smatra da bez uređenja na ove tri razine odnosi individua i država sliče ratnom stanju, odnosno stanju bez vladavine zakona. Upravo zato, iz tri prava, „prava građana države” (*ius civitatis*), „međunarodnog prava država u međusobnom odnosu” (*ius gentium*) i „prava građana svijeta” (*ius cosmopolitanum*) proizlaze gore navedena tri definitivna članka vječnog mira.⁸⁶

Prvi se članak tako tiče odnosa države prema vlastitim građanima, drugi odnosa države prema drugim državama, a treći odnosa države prema onim osobama koji nisu građani te države. Sva prava, kao i ideja vječnog mira, proizlaze iz formalnog, bezuvjetnog načela praktičnog uma

---

⁸⁴ Bulley, D. (2017). *Migration, Ethics & Power: Spaces of Hospitality in International Politics*. London: Sage Publications, str. 70.

⁸⁵ Derrida, J. (2005). *On Cosmopolitanism and Forgiveness*, str. 20–22.

⁸⁶ Kant, I. (2000). Prema vječnom miru. U: *Pravno-politički spisi*, Zagreb: Politička kultura, str. 120.

„Radi tako da možeš htjeti da tvoja maksima postane opći zakon.”⁸⁷ Upravo zbog toga polazna točka političkih maksima treba biti čisti pojam pravne dužnosti,⁸⁸ a sukob nikad ne može postojati između morala i istinske politike, već samo morala i empirijske politike. „Istinska politika, dakle, ne može učiniti niti jedan korak, a da se prije toga ne pokloni moralu.”⁸⁹ Povezujući tako politiku i etiku, Kant u trećem definitivnom članu vječnog mira obznanjuje odnos države prema ne-građanima, odnosno strancima koji žele ući u državu.

Odnos države prema ne-građanima zasniva se na kozmopolitskom pravu. Dok građansko i međunarodno pravo štite pojedince od države i države jedne od druge, kozmopolitsko pravo štiti pojedince koji su izvan vlastite države i njene zaštite. Kozmopolitsko pravo, odnosno pravo hospitaliteta „znači pravo svakog stranca da u slučaju dolaska na tlo nekoga drugog ne bude od ovog primljen neprijateljski. To mu se pravo može uskratiti ako s tim nije povezana njegova propast.”⁹⁰ Pravo hospitaliteta ne zahtijeva da država primi svakog stranca, ono ne uklanja u potpunosti imigracijsku kontrolu, no ono zahtijeva da u slučaju životne opasnosti osobe, ako njen povratak u državu porijekla znači njenu propast, država ima dužnost primiti „stranca pred njihovim vratima”. Upravo su izbjeglice osobe koje pripadaju navedenoj kategoriji. Uzimajući riječ ‘propast’ u širem smislu, možemo reći da je Kant anticipirao ranije navedeni članak 33. Konvencije o statusu izbjeglica, koji sprječava vraćanje izbjeglica kojoj se u vlastitoj zemlji nalaze u životnoj opasnosti.

Etika dužnosti zahtijeva da države prime izbjeglice, ne kao čin filantropije, nego kao izvršavanje dužnosti prema osobi kao nositelju valjanih zahtjeva čije čovječstvo imamo obvezu štiti. Iz čovječstva proizlazi sloboda, „jedino izvorno pravo”,⁹¹ koja može postojati sa slobodom svakog drugog. U neobjavljenom nacrtu za „Metafizička počela pravnog nauka” Kant konstatira da je „nastanjivanje nekog dijela zemlje nužno za samu egzistenciju ljudskog bića te da stoga ljudi imaju pravo biti na zemlji na kojoj su se zatekli ne vlastitim izborom, a negiranje tog prava znači negiranje njihova postojanja i slobode”.⁹² Negiranje pristupa teritoriju onima koje je nužda natjerala da napuste vlastite domove i koji su ostali bez zaštite vlastite države, nijekanje je

---

⁸⁷ Isto, str. 144.

⁸⁸ Isto, str. 146.

⁸⁹ Isto, str. 147.

⁹⁰ Isto, str. 127.

⁹¹ Kant, I. (1999). *Metafizika čudoređa*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 33.

⁹² Mulholland, L. A. (1990). *Kant's System of Rights*. New York: Columbia University Press, str. 218–220, cit. prema: Kleingeld, P. (1998). Kant's Cosmopolitan Law: World Citizenship for a Global Order. *Kantian Review*, 2, str. 79.

njihova postojanja kao ljudi. Oni tako postaju stvari, ono prema čemu nemamo nikakve moralne obveze. Dehumanizacija znači „okretanje problema migracije iz sfere etike na sferu sigurnosti, prevencije zločina i kazne, kriminaliteta, branjenja reda i izvanrednog stanja povezanog s prijetnjom vojne agresije i neprijateljstva”.⁹³ Zaokret je to koji ne smijemo dopustiti.

Osim zaštite slobode i čovještva u osobi, dodatan argument za prihvatao izbjeglica Kant daje u činjenici da svi ljudi prvotno imaju jednaka prava na cijelu Zemljinu površinu i nitko nema više prava živjeti na određenom mjestu.⁹⁴ Realitet političkih zajednica i njihovo pravno uređenje ograničava ovo apsolutno pravo na cijelu zemlju, no u slučaju izbjeglica, koje su izgubile svoje pravo na bilo koji komadić zemlje i zaštitu temeljnih ljudskih prava, država ima dužnost prihvatiti ih na svoj prostor.

Vijesti o opsadi Alepa, terorističkim napadima u Kabulu i Bagdadu, mjanmarskom genocidu nad etničkom skupinom Rohinja svjedoče nam o povredi ljudskih prava, od strane države ili frakcija od kojih država ona nije sposobna zaštititi vlastite građane. U eri globalne povezanosti svijeta i protoka informacija u stvarnom vremenu svjedočimo ovim zločinima, čija je posljedica masovni egzodus ljudi koji zaštitu traže u drugim zemljama. Kako Kant kaže, „zajedništvo na zemlji razvilo se do te mjere da se povreda prava na jednom mjestu na zemlji osjeća na svim drugim mjestima, samim tim ideja o pravu građanina svijeta nije nikakva fantastična i nastrana pravna zamisao, već je u nepisanu kodeksu državnog i međunarodnog prava nužna dopuna za javno pravo čovjeka uopće, a time i za vječni mir.”⁹⁵ Znajući za patnju i nužnost zaštite drugih, dužnost je država prihvatiti strance u nevolji. Ignorirajući njihove zahtjeve, države ignoriraju njihovu ljudskost, njihova prirodna prava te ih svode na puka sredstva, kalkulirajući vlastite dobitke od imigracije. S ljudskim pravom, tvrdi Kant, „treba postupati kao sa svetinjom, ma kakve to žrtve stajalo silu koja je na vlasti. Tu se ne može raditi napola i izmišljati neko srednje, pragmatički uvjetovano pravo (nešto između prava i koristi), nego svaka politika treba saviti koljena pred pravom.”⁹⁶ Kant bi tako osudio Walzerove i Hardinove argumente koji potpuno ignoriraju da su i „oni s druge strane” osobe s pravima i zahtjevima čiju ljudskost i dostojanstvo moramo poštivati.

---

⁹³ Bauman, Z. (2016). *Strangers at Our Doors*. Cambridge: Polity Press, str. 86.

⁹⁴ Kant, I. (2000). Prema vječnom miru, str. 128.

⁹⁵ Isto, str. 129.

⁹⁶ Isto, str. 147.

Jacques Derrida, utemeljujući svoju filozofiju kozmopolitizma u kantovskoj tradiciji, smatra kako države imaju dužnosti prema izbjeglicama. No, s obzirom na to da u stvarnosti ne postoji naddržavni entitet koji bi regulirao poštivanje ovog prava, Derrida kao rješenje predlaže slobodne gradove utočišta, koji bi se izdignuli iznad suvereniteta države i ostvarili ideju Kantova kozmopolitizma. Uzimajući u obzir dosad rečeno, smatramo da su slobodni gradovi utočišta efikasno privremeno rješenje i prikladna reakcija na politike zatvaranja i ignoriranja patnje drugih ljudskih bića. Dugoročno, treba težiti da država preuzme moralnu i političku odgovornost za pitanje izbjeglica.

5. Zaključak

Težnja ovog rada bila je odgovoriti na pitanje: „Imaju li države moralnu obvezu prihvatiti izbjeglice ili imaju pravo na arbitrarno djelovanje, vođeno interesima zajednice i političara?” Razvoj izbjegličkog prava pokazuje kako države djeluju po principima Walzerove i Hardinove filozofije. Walzer smatra kako zajednica ima pravo odrediti distribuciju dobara, od kojih je prvo upravo pripadnost. Kad zajednici to odgovara, ona može izabrati nove članove, a kad joj imigracija ne odgovara, zabraniti ulazak. Mnoštvo primjera politika zatvaranja i mijenjanje legislative ovisno o interesima država svjedoče o „walzerovskom djelovanju Zapada”. Budući da su države vezane međunarodnim aktima, poput Konvencije i Protokola o zaštiti izbjeglica, one vješto manevriraju pravnim i stvarnim vodama (primjerice, Mediteran) kako bi zaustavile dolazak izbjeglica. Neke države posežu za Hardinovom filozofijom zatvaranja, nabacujući apokaliptične vizije uništavanja svih prirodnih resursa. No stvarnost je drugačija. Čak i da se cijela trenutna izbjeglička populacija (trenutno 25,4 milijuna osoba izvan vlastite države) odluči preseliti u Europu, stanovništvo bi se povećalo za 3,37 %. Uz odgovorno gospodarenje prirodnim resursima, ovakvo povećanje ne bi izazvalo drastične promjene.

Služeći se analizom Hanne Arendt, uvidjeli smo da u korijenu ovakvih filozofija stoji nepriznavanje temeljnih ljudskih prava onim osobama koje istovremeno nisu i građani države. Ta dvojnost ljudskih prava kao univerzalnog koncepta, a u stvarnosti vrlo ograničenog, proizlazi iz činjenice da su ona u 19. stoljeću postala sredstvo emancipacije narodnih masa od svakog autoriteta i time postala vezana za nacionalnu državu u nastajanju. Budući da ne postoji naddržavni entitet koji bi osiguravao njihovu zaštitu, ona se osiguravaju samo u okviru nacionalnih država. Takva politika dovodi do potpune dehumanizacije Drugoga, svođenja na puku stvar, objekt naših arbitrarnih postupanja, prema kojem nije potreban nikakav moralni odnošaj.

Razrješenje ovog konflikta između zahtjeva etike i realnosti politike Arendt vidi u nužnosti priznavanja „prava na imanje prava” koje znači pravo svakog pojedinca da pripada čovječanstvu. Činjenično bivstvovanje država u zajednici čovječanstva moralno ih obvezuje na prihvatanje izbjeglica kako bi njihova temeljna ljudska prava bila prepoznata. Jacques Derrida smatra pak da ne možemo čekati da se države izdignu iznad vlastitih interesa i izvrše svoje moralne, a i pravne dužnosti o prijemu izbjeglica. Umjesto toga Derrida predlaže etiku gostoprimstva utjelovljenu u novom političkom entitetu – slobodnom gradu utočištu. Slobodni gradovi utočišta

entiteti su neovisni od države s vlastitim imigracijskim politikama. Njihove bi politike prihvata omogućile ponovno prepoznavanje prava izbjeglica i njihov dostojanstven život. Derridin koncept gradova utočišta spaja nekoliko paraeuropskih tradicija, pri čemu najveći utjecaj ima Kantova filozofija i ideja kozmopolitizma. Kantovo pravo kozmopolitizma tiče se odnosa države prema onim osobama koje nisu njeni građani, a žele pristupiti u političku zajednicu. Kant smatra da ako odbijanje ovih osoba ugrožava njihov život, država ih je dužna primiti, bez obzira na vlastite pragmatične interese. Prihvat izbjeglica nije čin filantropije, nego izvršavanje dužnosti. Dužnost prihvata proizlazi iz dužnosti zaštite čovječstva i slobode u osobi.

Derrida smatra da je – umjesto uvjeravanja država da prihvate svoje moralne i pravne dužnosti – prikladnije rješenje ustanoviti novi politički entitet, slobodni grad utočište, kao hitan odgovor na negiranje temeljnih ljudskih prava. Držimo da su gradovi utočišta efektivno privremeno rješenje, iako je upitna provedivost ovog projekta zbog direktnog sukobljavanja sa suverenitetom države. Dugoročno, države kao dominantni politički subjekti trebaju preuzeti odgovornost i postupati prema Konvenciji i drugim pravnim aktima, vrijednostima koje uvijek ponosno ističu (primjerice, zaštita ljudskih prava) i dužnosti koju imaju prema Čovjeku, bez obzira na njegov pravni status.

Vidjeli smo da se Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica temelje na pravu na život i slobodu, temeljnim ljudskim pravima. Ono što je potrebno jest da države, vodeći se kantovskim načelom, počnu poštivati vlastite zakone i tretirati ljudskost u izbjeglici kao svrhu po sebi. Budući da pravni nadržavni entitet koji bi obvezivao na navedeno ne postoji – „Što možemo izgubiti?“, zapitat će se države. Ništa, osim mogućnosti da ikad više govorimo o Zapadu kao civiliziranom svijetu koji ljudski život i dostojanstvo vidi kao vrijednost po sebi. Ignorirajući zahtjeve izbjeglica, kojima ništa osim gole činjenice ljudskosti nije ostalo, države priznaju da izvan političko-ekonomskog sustava ljudski život po sebi nema nikakvu svrhu i vrijednost. Bez svrhe ljudskog života, koncept pravednosti postaje prazna floskula. „Ako propadne pravda, onda život ljudi na Zemlji više ništa ne vrijedi.”⁹⁷

---

⁹⁷ Kant, I. (1999). *Metafizika čudoređa*, str. 123.

6. Popis literature

Agamben, G. (1995). Mi, izbjeglice. *Diskrepancija* 11(1–2), str. 99–105.

Alpes, M. J.; Tunaboylu, S.; Ulusoy, O.; Hassan, S. (2017). *Post-Deportation Risks under the EU-Turkey Statement: What Happens after Readmission to Turkey?* Florence: European University Institute.

Amnesty International (2018). A Year after Italy-Libya Migration Deal, Time to Release Thousands Trapped in Misery. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/02/a-year-after-italy-libya-migration-deal-time-to-release-thousands-trapped-in-misery/>.

Are You Syrious?, CMS, Inicijativa Dobrodošli, No Name Kitchen (2017). Četvrti izvještaj o nezakonitim i nasilnim protjerivanjima izbjeglica iz Republike Hrvatske u razdoblju od lipnja 2017. do veljače 2018. godine.

https://www.cms.hr/system/article_document/doc/501/izvje_taj_o_nezakonitim_i_nasilnim_protjerivanjima_izbjeglica_iz_republike_hrvatske.pdf.

Arendt, H. (2015). *Izvori totalitarizma*. Zagreb: Disput.

Ayres, C. J. (2015). The European Union Needs to Redefine What It Means to Be a ‘Refugee’. <https://www.socialeurope.eu/the-european-union-needs-to-redefine-what-it-means-to-be-a-refugee>.

Bauman, Z. (2016). *Strangers at Our Doors*. Cambridge: Polity Press.

Bulley, D. (2017). *Migration, Ethics & Power: Spaces of Hospitality in International Politics*. London: Sage Publications.

Bulley, D. (2018). Shame on EU? Europe, RtoP, and the Politics of Refugee Protection. *Ethics & International Affairs*, 1, str. 51–70.

Campbell, Z. (2017). Europe’s Plan to Close Its Sea Borders Relies on Libya’s Coast Guard Doing Its Dirty Work, Abusing Migrants. <https://theintercept.com/2017/11/25/libya-coast-guard-europe-refugees/>.

Canivez, P. (1999). *Odgojiti građanina?*. Zagreb: Durieux.

Collet, E. (2016.). The Paradox of the EU-Turkey Refugee Deal. <https://www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal>.

Derrida, J. (2005). *On Cosmopolitanism and Forgiveness*. London: Taylor & Francis.

Dummet, M. (2001). *On Immigration and Refugees*. London: Routledge.

Gibney, M. (2004). *The Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees*, Cambridge: Cambridge University Press.

Gibney, M. (2006). A Thousand Little Guantanamos: Western States and Measures to Prevent the Arrival of Refugees. U: K. E. Tunstall (ur.), *Displacement, Asylum, Migration: The Oxford Amnesty Lectures 2004*, Oxford: Oxford University Press, str. 139–169.

Hardin, G. (1974). Lifeboat Ethics: The Case Against Helping the Poor. *Psychology Today*, rujan 1974., str. 800–812.

Hardin, G. (2001). Living on a Lifeboat. *The Social Contract*, jesen 2001., str. 36–47.

Hinnat, L. (2018). Walk or Die: Algeria Abandons 13,000 Migrants in the Sahara. <https://apnews.com/9ca5592217aa4acd836b9ee091ebfc20/Algeria-expels-thousands-of-migrants-in-forced-Sahara-march>.

Hirsch, A. L.; Bell, N. (2017). The Right to Have Rights as a Right to Enter: Addressing a Lacuna in the International Refugee Protection Regime. *Human Rights Review*, 18(4), str. 417–437.

Hirsch, A.; Bell, N. (2017). What Can Hannah Arendt Teach Us about Today's Refugee Crisis?. <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/10/what-can-hannah>.

ICORN Cities of Refuge. <https://www.icorn.org/icorn-cities-refuge>.

Kant, I. (1999). *Metafizika ćudoređa*. Zagreb: Matica hrvatska.

Kant, I. (2000). *Pravno-politićki spisi*. Zagreb: Politićka kultura.

Kelly, S. K. (2004) Derrida's cities of refuge: toward a non-utopian utopia, *Contemporary Justice Review*, 7:4 421-439. dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1028258042000305893?needAccess=true>

Kleingeld, P. (1998). Kant's Cosmopolitan Law: World Citizenship for a Global Order. *Kantian Review*, 2, str. 72–90.

Lanchin, M. (2014). SS St Louis: The Ship of Jewish Refugees Nobody Wanted. <https://www.bbc.com/news/magazine-27373131>.

Mesić, M. (1993). Međunarodno izbjeglićko pravo – od uspona do krize. *Migracijske i etnićke teme*, 9(2), str. 191–203.

Golitschek, N.; Pequeno, J. (2016). AYS SPECIAL: 200 Days after EU-Turkey Deal. <https://medium.com/are-you-syrious/today-the-agreement-on-refugees-becomes-200-days-old-5656e6ce0dbf>.

Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima (2009). *Narodne novine*, 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/full/2009_11_12_143.html.

Oman, N. (2010). Hannah Arendt's "Right to Have Rights": A Philosophical Context for Human Security. *Journal of Human Rights*, 9(3), str. 279–302.

Parekh, B. (2006). Finding a Proper Place for Human Rights. U: K. E. Tunstall (ur.), *Displacement, Asylum, Migration: The Oxford Amnesty Lectures 2004*, Oxford: Oxford University Press, str. 17–43.

Pontifical Council „Cor Unum” – Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People (1992). *Refugees: A Challenge to Solidarity*. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/documents/rc_pc_corunum_doc_25061992_refugees_en.html.

Rothman, L.; Ronk, L. (2015). This Is What Europe's Last Major Refugee Crisis Looked Like. <http://time.com/4029800/world-war-ii-refugee-photos-migrant-crisis/>.

Šalamon, N. K. (2017). „Humanitarni” koridor: stanje izuzetka u dobu globalnih migracija. U: *Zbornik radova simpozija „Migracije stanovništva – fenomen izbjeglištva”*, Bošnjačka pismohrana, 16(44), Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica Grada Zagreba, 2017, str. 81-93.

Singer, P. (2003). *Praktična etika*. Zagreb: KruZak.

States Parties to the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol. <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b73b0d63/states-parties-1951-convention-its-1967-protocol.html>.

UN General Assembly: Konvencija i Protokol o statusu izbjeglica. http://www.unhcr.hr/images/stories/pdf/konvencija_1951.pdf.

Walzer, M. (1983). *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books.